
Kronika.

Przegląd Historyczny 60/1, 219-224

1969

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

XII Międzynarodowy Kongres Papirologów zgromadził grono stosunkowo nieliczne zwiastacza, jeśli idzie o uczonych europejskich. Ogół uczestników nie przekraczał stu osób z dużym w tym udziałem Amerykanów. Koszt podróży i pobytu, mimo znacznych funduszy uzyskanych dla sfinansowania podróży części przynajmniej gości europejskich, wbrew przyjętym na kongresach papirologów obyczajom, uniemożliwił znaczniejszy udział w Kongresie przede wszystkim młodszych pracowników uniwersyteckich. Z drugiej strony dla tych Europejczyków, którzy na Kongres przyjechali, niezmiernie interesujące było zetknięcie się z większą grupą kolegów amerykańskich, którzy znowu z podobnych powodów, jak podane wyżej, rzadko i nielicznie pojawiają się na kongresach odbywających się w Europie.

Tym razem, podobnie jak w Mediolanie w r. 1965, obrady Kongresu nie miały z góry określonego głównego tematu. Obrady odbywały się w dwóch sekcjach, z których jedna miała przewagę tematyki filologicznej i komunikatów z prac wydawniczych w toku, druga zaś raczej przewagę tematyki prawnej i historycznej, choć podział referatów między te sekcje nie był całkowicie konsekwentny. Pierwsze tylko plenarne posiedzenie poświęcone było dyskusji nad podłożem instytucji ptolemejskich — z udziałem jednego z najznakomitszych historyków amerykańskich prof. C. B. Wellesa, prof. J. Bingena z Brukseli i prof. A. E. Samuela z Toronto. W dyskusji tej szło głównie o zagadnienie roli elementów egipskich i greckich w okresie ptolemejskim. Mimo jednak ogólnie sformułowanego tematu właściwie zarówno referat prof. Wellesa o roli Egipcjan w okresie pierwszych Ptolemeuszy, jak i szczególnie referat prof. Samuela o elemencie greckim w ptolemejskiej biurokracji na podstawie dokumentów z Hibeh, dotyczyły raczej zagadnień szczegółowych tego wielkiego tematu. Prof. Welles podkreślał współpracę Egipcjan z warstw wyższych z pierwszymi Ptolemeuszami, co spotkało się z pewnymi zastrzeżeniami w dyskusji. Również wokół referatu prof. Samuela rozwinęła się ożywiona dyskusja. Drugim zagadnieniem ogólnym, które wywołało nie tylko dyskusje, ale pełne pasji starcie podczas posiedzeń i w kularach, była sprawa zastosowania maszyn elektronowych w pracy papirologów. Dwa — poświęcone temu zagadnieniu — wieczorne zebrania trwały długo i wbrew znanej powszechnie *amicitia papirologorum* doprowadziły do ostrych starć. Nie tylko szło o starcia między zwolennikami i przeciwnikami użycia maszyn elektronowych do uporządkowania i zanalizowania całości materiału papirusowego. O wiele jeszcze żywsze starcie wywołały różnice zdań co do metod zapisu wiadomości źródłowych na kartach perforowanych. Metody przedstawione przez dużą stosunkowo reprezentację ośrodka dokumentacji w Liège pod kierownictwem prof. A. Tomsina wywołały ożywioną dyskusję a projekt stworzenia centralnego ośrodka dokumentacji papirusowej tamże spotkał się z różnymi wątpliwościami. Wreszcie postanowiono powierzyć przygotowanie tego rodzaju projektu podkomisji Zarządu Międzynarodowego Stowarzyszenia Papirologów.

Zreferowanie tematyki zebrań sekcyjnych ze względu na jej różnorodność nasyca poważne trudności. Zdecydowaną przewagę tym razem miały komunikaty o publikacjach papirusów będących w toku, względnie analiza i komentarz poszczególnych dokumentów przygotowywanych do publikacji. Niezależnie od nieraz bardzo wysokiego poziomu tego typu komunikatów, trzeba podkreślić brak na ogół

ujęć bardziej syntetycznych, brak szerszej problematyki w większości komunikatów, a więc także i w dyskusjach. W dyskusjach kulturalowych nieraz na to zjawisko zwracano uwagę szukając możliwych jego przyczyn. Trzeba tu podkreślić m.in. ograniczony ściśle czas komunikatów maximum 20 minut); wielu referatów obawiało się, że podjęcie szerszej tematyki w takim limicie czasu sprowadzi się do ogólników. Dalej — bardzo burzliwy dla pracowników uniwersyteckich (a spośród nich rekrutowała się przytłaczająca większość uczestników Kongresu) ubiegły rok akademicki nie pozwolił wielu spośród nich na przygotowanie zamierzonych referatów. Zgadzano się jednak, że poza tymi czynnikami obrady Kongresu odzwierciedlały istniejącą w naukach humanistycznych tendencję do mikrografii mającą w oczach wielu pracowników wartość ścisłych i obiektywnych wyników. Skądinąd w wielu komunikatach opartych o interpretację jednego dokumentu, czy dotyczących kwestii specjalnych, mówiono o sprawach bardzo istotnych dla całości dziejów Egiptu grecko-rzymskiego oraz metody jego badań. Trzeba tu zwrócić szczególną uwagę na referaty prof. J. Bingena (Bruksela) pt. *Grecs et Egyptiens, le problème de PSI 1502*, dotyczący zasadniczej sprawy stosunków między Grekami i Egipcjanami, prof. H. C. Youtie (Univ. of Michigan) pod zawodnym tytułem *Callimachus in the Tax Rolls*, mówiący o niezwykle interesujących wnioskach wpływających ze studium imion występujących w tzw. *Tax Rolls* — spisach podatkowych z Karanis z lat 172/3, prof. E. G. Turnera (Londyn) o małym zespole źródeł jednej rodziny z Oxyrhynchos z I w., prof. R. Rémondona (Paryż) — dotyczący dokumentu okresu bizantyńskiego, prof. J. Modrzejewskiego (Paryż) o prawie Egiptu rzymskiego. Delegacja polska składała się z trzech osób: prof. dr I. Biezuńska-Małowist — mówiła o rejestracji niewolników i ich kontroli w Egipcie grecko-rzymskim, doc. dr Henryk Kupiszewski — o antichresis w papiirusach, doc. dr A. Świderkówna o dacie prefektury Baienusa Blastianusa na podstawie niewydanego papiirusu berlińskiego.

Duża sympatia Stowarzyszenia Papirologów dla delegacji polskiej, w poważnym stopniu związana z wyjątkowo dobrymi wrażeniami wyniesionymi z X Międzynarodowego Kongresu Papirologów w Warszawie w 1961 r., wyraziła się również w powierzeniu przewodnictwa na jednym z zebrań sekcji A niżej podpisanej.

W przeddzień rozpoczęcia Kongresu odbyło się zebranie Zarządu Międzynarodowego Stowarzyszenia Papirologów, a na zakończenie Kongresu walne zebranie jego członków. Poza tradycyjnym już wspomnieniem zmarłych od ostatniego Kongresu członków Stowarzyszenia do spraw najważniejszych na tych zebraniach należały wybory Zarządu na następne trzy lata i ustalenie miejsca następnego Kongresu. Jako honorowych przewodniczących Stowarzyszenia wybrano — poza wybranymi na poprzednich Kongresach — prof. T. C. Skeata, kierownika działu rękopisów British Museum, prof. H. L. Youtie z Uniwersytetu w Michigan, B. A. Van Groningen z Lejdy. Prezydium Zarządu pozostało bez zmian: przewodniczący — prof. E. G. Turner, viceprzewodniczący prof. N. Lewis, sekretarz — prof. J. Bingen. Do Zarządu natomiast weszło kilka osób nowych, z Polski nadal w Zarządzie pozostała niżej podpisana.

Następny Kongres (w r. 1971) zgodnie z zaproszeniem wysuniętym już na Kongresie w Mediolanie w 1965 r. przez prof. E. Kiesslinga z Marburga ma się odbyć w NRF. Padły wprawdzie propozycje odbycia Kongresu w NRD wobec jednak nieobecności papirologów z NRD i braku tego rodzaju zaproszenia z ich strony nie można było podjąć na ten temat dyskusji. Kongres w r. 1974 odbędzie się zapewne w Anglii; tego rodzaju propozycję wysunęli angielscy członkowie Zarządu.

Obrady Kongresu odbywały się w atmosferze godnej jak najlepszych tradycji Międzynarodowego Stowarzyszenia Papirologów, a to dzięki ogromnym staraniom i życzliwości organizatorów — prof. N. Lewisa, A. E. Samuela, W. H. Wil-

lisa i dzielnie dźwigającej obowiązki sekretarza Komitetu Organizacyjnego dr Ann Hanson, oraz serdecznemu przyjęciu ze strony wielu innych członków Komitetu Organizacyjnego, jak prof. C. B. Welles, J. F. Gilliam i H. C. Youtie. Dla wielu gości z Europy było to pierwsze zetknięcie ze Stanami Zjednoczonymi i pierwsza możliwość poznania wielu znanych tylko z literatury kolegów amerykańskich. Gospodarze zadbali także o umożliwienie nam zobaczenia ich kraju i to tylko było możliwe w ramach dwutygodniowego pobytu.

I. B. M.

XI KONGRES KOMITETU POPIERANIA ROZWOJU STUDIÓW KLASYCZNYCH W ZSRR I KRAJACH DEMOKRACJI LUDOWEJ („EIRENE”), WARSZAWA 21—25 PAŹDZIERNIKA 1968

XI Kongres Komitetu „Eirene” zgromadził około stu czterdziestu uczestników z Bułgarii, NRD, Rumunii (najlicniejsza delegacja), Węgier, ZSRR i Polski oraz kilku gości z Belgii, Francji, NRF i Szwajcarii.

Obrady Kongresu skoncentrowane były wokół czterech głównych tematów: I. „Formy pracy w starożytności”; II. „Ostatni wiek republiki rzymskiej”; III. „Teatr antyczny i jego wpływ na teatr europejski”; IV. „Antyczne teorie historii”. W sekcji V — Archeologii — wg pierwotnego planu miały być przedstawione sprawozdania z najnowszych prac wykopaliskowych przeprowadzanych w poszczególnych krajach. Przewidziano także zgodnie z życzeniem wyrażonym przez Komitet „Eirene” na poprzednim Kongresie w Görlitz dział „Varia”.

W pierwszych czterech sekcjach główne referaty (45-minutowe) miały być wygłoszone na posiedzeniu pierwszym plenarnym, po czym dyskusja nad nimi odbywała się na zebraniach przed kolejnymi komunikatami (20-minutowymi) i dyskusją z nimi związaną.

Kongres rozpoczął się od pięknej łacińskiej przemowy przewodniczącego Komitetu Organizacyjnego i aktualnego przewodniczącego Komitetu „Eirene” prof. K. Kumanieckiego, po czym po wysłuchaniu powitania ze strony zastępcy sekretarza generalnego PAN prof. B. Suchodolskiego przystąpiono do programu naukowego. Na zebraniu plenarnym referaty wygłosili: prof. S. L. Utczenko (ZSRR): „Teorii rzymskiej istoriografii I wieku do n.e.”, dr G. Perl (NRD): „Die Krise der römischen Republik im Urteil Sallusts”, prof. I. Trenscényi-Waldapfel (Węgry): „Das antike Theater und sein Einfluss auf das europäische Theater”. Referaty w sekcjach były bardzo liczne, mimo istnienia tematów centralnych, w gruncie rzeczy dość rozproszone. Trudno tu omawiać całość komunikatów i dyskusji, można wskazać na główne nurty obrad, jak to zrobili na zebraniu zamykającym Kongres referenci podsumowujący obrady poszczególnych sekcji: doc. dr J. Kolendo (Warszawa) — sekcji I, dr G. Perl — sekcji II, prof. N. Barbu (Rumunia) — sekcji III, prof. I. Haku (Węgry) — sekcji IV, prof. D. B. Siełow (ZSRR) — sekcji V.

W sekcji I dyskusja skupiła się wokół zagadnień dotyczących niewolnictwa starożytnego, a to szczególnie wzajemnego stosunku „antycznego” i „azjatyckiego” systemu produkcji, specjalizacji i podziału pracy oraz terminologii używanej przez starożytnych dla określenia różnego rodzaju stosunku pracy — niewolników, najemników, wolnych chłopów itd., szczególnie w Rzymie. Jedno z zebranych prawie w całości poświęcone było zagadnieniom rzemiosła w różnych prowincjach i w świetle różnego typu źródeł, wreszcie mówiono specjalnie o roli i charakterze zawodu lekarskiego oraz o zagadnieniach pracy niewolniczej w świetle źródeł prawnych.

Sekcja II zawierała zarówno referaty typu raczej historycznego, jak i filologicznego — zarówno z zakresu historii literatury, jak i z zagadnień językoznaw-

czych. Omawiano więc poszczególne grupy społeczne z okresu schyłku republiki — plebs miejski, skład społeczny zwolenników Sekstusa Pompejusza, niektóre zagadnienia dotyczące *equites* w świetle inskrypcji republikańskich. Mówiono o poglądach politycznych i działalności poszczególnych pisarzy i mężów stanu, jak Cezar i Cyceeron, o Katonie Młodszym. Wreszcie bardzo liczne referaty dotyczyły Lukrecjusza — i to nie tyle zagadnień filozoficznych, ile językowych i literackich.

Sekcja III poświęcona była szczególnie wpływom teatru antycznego na teatr europejski w różnych krajach i w różnych okresach. Mówiono dużo o komedii arystofanejskiej i jej wpływach, mówiono o poszczególnych autorach nowożytnych, a także o ujęciu poszczególnych motywów czy postaci dramatu antycznego u dramaturgów późniejszych.

Sekcja IV objęła tematykę dość różnorodną — zarówno omówienia poglądów poszczególnych historyków na określone zagadnienia — Posejdoniusz, Pompejusz Trogus, Tacyt, jak i poglądy filozofów czy szkół filozoficznych na niektóre zagadnienia rozwoju społeczeństw (cynicy, epikurejczycy), jak i wreszcie zagadnienie pojmowania w ogóle historii przez starożytnych. Także i z punktu widzenia chronologicznego tematyka tej sekcji sięgnęła od klasycznego okresu Grecji aż po czasy Justyniana i ojców Kościoła.

Sekcja V — jak to podkreślił prof. Sielów w swoim podsumowaniu — zawierała bardzo wiele interesujących komunikatów, ale o tematyce tak rozproszonej zarówno pod względem terenowym jak i chronologicznym, że streszczenie nawet pobieżne jej tematyki stało się niemożliwe, a także dyskusja — w innych sekcjach dość miejscami ożywiona — w tej sekcji była prawie niemożliwa. Rzecz wynikała stąd, że nie dał się utrzymać pierwotny zamiar przedstawiania najważniejszych wyników wykopalisk prowadzonych w ostatnich latach przez poszczególne kraje, a nie wprowadzono w porę jakiegoś centralnego tematu tak jak w innych sekcjach.

Rzecz jasna to samo zjawisko wystąpiło w dziale „Varia”, który stał się znacznie bogatszy niż się tego spodziewał Komitet Organizacyjny w początku swojej działalności.

Członkowie Kongresu mogli także dzięki inicjatywie prof. K. Michałowskiego obejrzeć przygotowaną specjalnie przez Dział Sztuki Starożytnej Muzeum Narodowego wystawę wykopalisk polskich w Nea Paphos na Cyprze, której otwarcie miało miejsce w pierwszym dniu Kongresu.

Podczas Kongresu odbyło się też zebranie Komitetu „Eirene”, na którym ustalono prawdopodobne miejsce najbliższego Kongresu — a mianowicie Bukareszt w r. 1971. W związku z tym przewodnictwo Komitetu, zgodnie z tradycją, przejęli jego członkowie rumuńscy.

Na posiedzeniu zamykającym prof. S. L. Utczenko w imieniu uczestników zagranicznych i prof. N. Barbu jako przejmujący z rąk prof. K. Kumanieckiego przewodnictwo Komitetu podziękowali serdecznie gospodarzom, a szczególnie prof. K. Kumanieckiemu, za interesujący program naukowy i serdeczną atmosferę Kongresu.

I. B. M.

II Międzynarodowy Kongres Afrykanistów obradował w Dacarze w dniach 11—20 grudnia 1967. Historyczny kierunek badań prezentowany był najliczniej. Wśród dyskutowanych na posiedzeniach I sekcji (historia) referatów na uwagę zasługiwały: L. Kubbel, „Problème de l'apparition des structures étatiques au Soudan Occidental”; N. Levtrion, „Oral tradition and arabic documents in the muslim historiography of Africa”; T. Lewicki, „Un Afro-Brasiliaen promoteur au Nigeria du Nord de la culture de la canne à sucre”;

R. Mauny, „La Pariple de la Mer Erythrée et le problème du commerce romain en Afrique au sud de limes”; J. Mific, „Relations commerciales et consulaires de la République de Dubrownik avec les villes de l’Afrique du Nord du 16 au 18 s.”; J. D. Omer-Cooper, „Kingdoms and villages. A possible new perspective in African History”. Szereg innych referatów dotyczyło problemów źródłoznawczych, metodyki badań, handlu niewolnikami i zagadnień zaludnienia, okresu kolonialnego i powstawania państw niepodległych.

93 Kongres Narodowy francuskich *Sociétés Savantes* odbył się 4—9 kwietnia 1968 w Tours. Obradował wokół zagadnień wyżywienia. Referaty dotyczyły spraw produkcji żywności, handlu i cen żywności, problemów nieurodzajów, głodów i niedożywienia.

VIII Międzynarodowy Kongres *Association Guillaume Budé* odbył się w Paryżu w dniach 5—10 kwietnia 1968. Referaty dotyczyły Epikura i epikurejczyków w starożytności oraz ich wpływu na myśl XVI—XVII w.

W dniach 24—29 września 1967 r. obradował w Oxford VII Międzynarodowy Kongres historyków papieru. Żywa dyskusja toczyła się wokół referatów I. Irigoien, „O datowaniu papieru włoskiego XIII—XIV w.” i Th. Geraroy, „Papier włoski w XIV w.”. Wśród wielu referatów dotyczących historii produkcji papieru w krajach europejskich, w Stanach Zjednoczonych, Japonii, Korei problemy produkcji polskiej XV—XVIII w. poruszyła J. Siniarska-Czaplicka. Po dyskusji nad referatem E. G. Loebnera, „O międzynarodowej terminologii dotyczącej historii papiernictwa”, postanowiono rozpocząć prace nad wielojęzycznym słownikiem w celu ujednoczenia słownictwa.

W Wielkiej Brytanii, na skutek starań środowiska historycznego, postanowiono od początku 1968 r. udostępnić badaczom szereg akt sprzed 30, a nie jak dotychczas sprzed 50 lat.

W końcu stycznia i początkach lutego 1968 r. została zorganizowana przez Białoruski Uniwersytet imienia W. I. Lenina IV naukowa konferencja historyków-slawistów. W konferencji tej obok przedstawicieli licznych radzieckich placówek badawczych wzięli udział reprezentanci nauki bułgarskiej, NRD i Jugosławii. W czasie obrad, które toczyły się w sekcjach: historii średniowiecza, nowożytnej i najnowszej wygłoszono ponad 150 referatów i komunikatów.

W lutym 1968 r. Instytut Słowianoznawstwa Akademii Nauk ZSRR poświęcił sesję naukową 90 rocznicy wyzwolenia Bułgarii spod jarzma tureckiego. Obok historyków radzieckich, którzy wygłosili m.in. następujące referaty: S. I. Sidielnikow, „Powstanie ruchu narodowyzwoleńczego w 70 latach XIX w. i powstanie kwietniowe 1876 r. w Bułgarii”; G. P. Mieszczieriakow „Rosyjsko-turecka wojna 1877—1878”; w sesji wzięli udział historycy bułgarscy. Dyrektor Instytutu Historii Bułgarskiej Akademii Nauk wystąpił z referatem „Wielkie wydarzenie w historii narodu bułgarskiego”.

10—15 czerwca 1968 w Instytucie Słowianoznawstwa Akademii Nauk ZSRR w Moskwie odbyło się, zorganizowane przez Polsko-Radziecką Komisję Historyczną, sympozjum poświęcone dorobkowi polskiej i radzieckiej historiografii w zakresie wzajemnych stosunków Polski i ZSRR. Stronę polską pod przewodnictwem H. Łowmiańskiego reprezentowali: L. Bazyłow, T. Cieślak, W. Hensel, K. Majewski, A. Skrzypek, M. Tanty i Z. Wójcik; stronę radziecką: pracownicy Instytutu Słowianoznawstwa, Uniwersytetu Moskiewskiego oraz ośrodków naukowych Kijowa, Wilna i Mińska pod przewod-

nictwem akademika B. Rybakowa. Strona polska przedstawiła dwa referaty: H. Łowmiańskiego — „Historia Rosji i stosunków polsko-rosyjskich do końca XVIII w. w historiografii Polski Ludowej” i M. Tantego — „Historia Rosji i stosunków polsko-rosyjskich XIX i XX w. w historiografii Polski Ludowej”. Uczestnicy radzieccy zaprezentowali cztery referaty: W. D. Koroluka, I. B. Grekowa i A. F. Smirnowa, którzy omówili historię Polski i stosunków polsko-rosyjskich od X w. do początków XX w. w pracach historyków radzieckich oraz I. F. Bełzy, który przedstawił dzieje kultury polskiej w ujęciu badaczy radzieckich. W ożywionej dyskusji głos zabierali licznie uczestnicy obu stron, podkreślając sprawy sporne i potrzebę dalszych prac badawczych nad historią wzajemnych stosunków obu krajów. W trakcie spotkania nakreślono też plany najbliższych spotkań historyków polskich i radzieckich.

Instytut Historii Akademii Nauk ZSRR i Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy przygotowują wielotomowe wydanie archiwum Siczy Zaporoskiej. Zostaną opublikowane prawie wszystkie materiały dotyczące tzw. Nowej Siczy (1734—1755). Redaktorem wydawnictwa jest E. Ałanowicz.

22 lipca 1967 zmarł Hektor Ammann, znany historyk szwajcarski zajmujący się historią gospodarczą średniowiecza. Zmarły był uczniem A. Schultego, pod którego kierunkiem przygotował pracę doktorską pt. „Geschichte der Grossen Rawensburger Handelsgesellschaft” (1923). Napisał m.in. „Schaffhauser Wirtschaft im Mittelalter” (1941). Bibliografia prac H. Ammanna jest zamieszczona w księdze wydanej z okazji 70 rocznicy jego urodzin — „Beiträge zur Wirtschafts- und Stadtgeschichte. Festschrift für Hektor Ammann”, Wiesbaden 1965.

24 listopada 1967 zmarł w Berlinie Fritz Hartung, historyk zajmujący się przede wszystkim dziejami XVIII w. Napisał m.in. „Das Grossherzogtum Sachsen unter die Regierung Carl Augustus 1773 bis 1828”; „Volk und Staat in der deutschen Geschichte”. Bibliografia zmarłego jest zamieszczona w księdze pamiątkowej „Forschungen zur Staat und Verfassung”.

Materiały do kroniki dostarczyli: Iza Biezuńska-Małowist, Rafał Karpiński, Mieczysław Tanty, Michał Tymowski